

Ο ΠΑΛΙΟΣ ΣΤΕΝΙΩΤΙΚΟΣ ΓΑΜΟΣ

Ἐάν καί δέν πρόκειται νά ἀναπτύξω θέμα ἄγνωστο τουλάχιστον γιά τούς πιό μεγάλους στήν ἡλικία καί μέ αὐτό «νά κομίσω γλαῦκα στήν Ἀθήνα», ὅπως λέει ἓνα ἀρχαῖο Ἑλληνικό γνωμικό, παρά ταῦτα θέλησα νά ἀναπολήσω τό παρελθόν καί γιά τούς πιό μεγάλους, ἀλλά κυρίως νά μάθουν οἱ πιό μικροί – ἄν δέν ἔχουν ἀκούσει ἀπό τούς γονεῖς τους – πῶς γινότανε οἱ γάμοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης στήν Ἄνδρο καί πρὸ πάντων στίς Στενιές, οἱ ὁποῖες θά μᾶς ἀπασχολήσουν κυρίως.

Κάθε τόπος ἔχει καί τά δικά του ἔθιμα, ἀλλά πού δυστυχῶς ἀρκετά ἀπό αὐτά – καί ἴσως τά περισσότερα – ἀποτελοῦνε πιά μονάχα ἀνάμνηση, ἡ ὁποία ὁμως διατηρεῖται στή συνείδηση ὄλων τῶν πιό παλιῶν, ὅσοι θυμοῦνται τόν ὠραῖο ἐκεῖνο Στενιώτικο γάμο.

Ὅλοι οἱ γάμοι γινότανε μέ προξενιό καί ὁ προξενητής ἦτανε συνήθως ἄντρας, ἀλλά πολλές φορές πηγαίνανε καί γυναῖκες καί μάλιστα μερικές εἶχανε τέτοια ἐπιτηδεότητα, ἀλλά καί τόση πειστικότητα, ὥστε πάντοτε εἶχανε ἐπιτυχίες. Ποτέ γιά προξενιό δέν πάει ἀνύπαντρος, ἐπειδὴ «λεύτερος προξενητής γιά λόγου του γυρεύει» λέει μιὰ παροιμία.

Πολύ παραστατικό νά φανταστεῖ κανεῖς στή σημερινή ἐποχή τό βραδινό ἐκεῖνο ξεκίνημα μέ τό ὠραῖο γραφικό φανάρι – γιὰτί τότε ποῦ Δ.Ε.Η καί ποῦ φῶτα στό δρόμο. Λίγα μόνο σπιτία διαθέτανε ἀπό ἓνα κλεφτοφάναρο (φακό), ἐνῶ φανάρια τό κάθε σπιτικό εἶχε τουλάχιστον δύο, ἀλλά φαίνεται ὅτι καί γιά τήν προξενιά τό φανάρι τό θεωρούσανε γουρλίδικο.

Ὁ προξενητής ἢ ἡ προξενήτρα εἶχανε ἐξουσιοδότηση ἀπό τούς γονεῖς τῆς ὑποψήφιας νύφης¹, νά συζητήσουνε καί

1. Πρέπει νά τονισθεῖ, ὅτι κατά κανόνα στίς Στενιές ἡ νύφη ζητοῦσε «τό χέρι» τοῦ γαμπροῦ κι ὅταν ὁ γαμπρός εἶχε καί «τά τρία διπλώματα» καί δέν εἶχε «ὑποχρεώ-

για τό λεπτό ζήτημα τῆς προίκας, πού θά δίνανε στό κορίτσι. Τή μεγάλη μάλιστα σημασία πού δίνανε στήν προίκα τή βλέπομε καί στά Στενιώτικα κάλαντα, πού σ' ἓνα σημείο λένε: «ἔχεις καί κόρη ἔμορφη, πού δέν τήν ἔχει ὁ Ρήγας, γραμματικός τήν ἐζητᾶ πολλά προικιά γυρεύει, γυρεύει ἀμπέλια ἀτρύγητα, χωράφια μέ τά στάχυα, γυρεύει καί τή θάλασσα μέ ὄλα τά καρᾶβια, γυρεύει καί τόν κύρ-Βοριά, νά τά καλαρμενίζει». Κι ἂν εἶχες τέσσερις-πέντε κόρες, ζωή νάχανε, ἀλίμονό σου, ἔπρεπε ἢ νά πουληθεῖς ὀλόκληρος ἢ νά χρεωθεῖς μέχρι τό λαιμό, μέ ἐξαίρεση βέβαια χρέωσης στόν κύρ-Βοριά πού θά τ' ἀρμένιζε τελείως ἀνέξοδα.

Καί ὅταν ἡ δουλειά τοῦ προξενητῆ τελείωνε μ' ἐπιτυχία, ἔστω καί νύχτα, ἐπειδή, ὅπως εἶπαμε, ὄλα τά προξενιά γίνονταν πάντα βράδυ, ἔπρεπε νά τό πληροφορηθεῖ ὀλόκληρο τό χωριό καί γι' αὐτό ἓνας μόνο τρόπος ὑπῆρχε: «νά ρίξουνε δύο-τρεῖς τουφεκιές, ὅποια ὥρα τῆς νύχτας κι ἂν ἦτανε». Καί τοῦτο δέν εἶναι καθόλου παράξενο, ἀφοῦ σέ κάθε σπίτι ὑπῆρχε κι ἀπό ἓνα ὄπλο καρραμπίνα, σουλντάδο², πιστόλι. Ὁριστικά θά τό μαθαίναμε ὄλοι τήν ἄλλη μέρα: «τελείωσεν ὁ γάμος τοῦ τάδε μέ τήν τάδε». Πολλές γυναῖκες, πού ἡ περιέργειά τους ἔφτανε στό ἔπακρο, τίς ἀκουες νά λένε: «βρέ θυατέρα μπάς ἀκούστηνε καί τί προίκα τῆς δίνουνε;»

Πρὶν ὅμως φτάσει ἡ ἡμέρα τοῦ γάμου ἔπρεπε νά χαιρετίσουνε πρῶτα ἀπό τό μέρος τοῦ ὑποψήφιου γαμπροῦ, νά βάλουνε δαχτυλίδια καί ὕστερα ἀπό τό μέρος τῆς ὑποψήφιας νύφης καί νά εὐχηθοῦνε ἡ ὥρα ἡ καλή. Γιά τό χαιρετισμό αὐτό, ἐκτός ἀπό τά κουφέτα πού προσφέρανε καί τά δύο σπίτια τῶν ὑποψηφίων γαμπροῦ καί νύφης, ἦτανε ἀπαραίτητο καί τό σπιτικό ἄσπρο γλυκό, πού τραταῖρνανε καί ὀποιονδήποτε ἄλλον πῆγαινε στό σπίτι νά χαιρετήσῃ καί νά εὐχηθεῖ τά καλορρίζικα.

Λίγες μέρες πρό τοῦ γάμου ἔχομε τό πλύσιμο ὀλόκληρης

σεις» (ἀδελφάδες νά προικίσει κι ἀναξιοπαθοῦντες γονεῖς) τότε τά φανάρια πηγαινο-ἐρχόντουσαν σάν πομπή ἐπιταφίου. Ἐξαίρεση στόν κανόνα γινότανε μόνο, ὅταν ἡ νύφη ἦτανε «προικαριά» μεγάλη καί εἶχε κι ἄλλα προσόντα, ὅποτε γινότανε κι ἀντιστροφή τῆς τακτικῆς ἀκολουθώντας τό: «ὄποιος πρόλαβε τόν Κύριο οἶδε».

2. Εἶδος ἐμπροσθογεμοῦς ὄπλου. Ὑπῆρχε καί βραχύκανο, πού τό λέγανε κοντο-σούλνταδο.

τῆς προίκας, γιά τό ὁποῖο πολλές κοπέλες πηγαίνανε μέ τή θέλησή τους, ἀλλά καί ἀρκετές τίς ἐπιστρατεύανε, γιά νά κάμουνε τήν πλύση στό Πεντάβρυσσο ἢ στοῦ Καραβᾶ καί ὕστερα μετά τό στέγνωμα οἱ ἴδιες κοπέλες ν' ἀρχίσουνε τό σιδέρωμα, μέ σίδερα ὁμως πού καίγανε κάρβουνο, ἐπειδή ἀναφερόμαστε στήν πρό τοῦ 1950 ἐποχή, πού δέν ὑπῆρχε ἀκόμα ρεῦμα στό χωριό.

Καί φτάνομε στήν τελευταία Πέμπτη πρό τῆς ἡμέρας τοῦ γάμου, πού ἔπρεπε τό κρεβάτι νά στρωθεῖ νυφιάτικο καί γιά το σκοπό αὐτό πηγαίνανε συγγενεῖς, γειτόνισσες, ἀλλά πρό πάντων φιλενάδες τῆς νύφης, γιά νά πάρουν μέρος καί νά δοῦνε αὐτή τή χαρά. Οἱ πιό στενοί συγγενεῖς, μόλις τελείωνε τό στρώσιμο, ἦτανε ἔθιμο νά ρίχνουν ἐπάνω στό κρεβάτι – ἐκτός ἀπό τό ρύζι καί τά κουφέτα– καί νόμισμα, πού ἦτανε ἀνάλογο μέ τήν οἰκονομική κατάσταση τοῦ καθένα, μικρό συνήθως, ἀλλά καί πολλές φορές ἀπό τούς πιό ἄμεσους συγγενεῖς καί κυρίως ἀπό τούς γονεῖς δέν ἦτανε σπάνιες καί οἱ λίρες χρυσές ἢ χάρτινες. Τελευταία ἐπάνω στό κρεβάτι βάζανε κι ἓνα μικρό ἀγοράκι, πού εἶχε στή ζωή καί τούς δύο γονεῖς κι αὐτό γινότανε γιά λόγους, πού στόν καθένα ἦτανε καί παραμένουν νομίζω εὐνόητοι μέχρι σήμερα.

Κι ἐρχόμαστε ἐπί τέλους στήν ἡμέρα τοῦ γάμου, πού γινότανε πάντοτε Σάββατο κι οἱ καλεσμένοι ἄλλοι ἀπό τό μέρος τοῦ γαμπροῦ κι ἄλλοι ἀπό τό μέρος τῆς νύφης, ποτέ ὁμως καί ἀπό τά δύο μέρη, ἔπρεπε νά στείλουν τήν ὀρδινιά τους, δηλαδή τά γλυκά, ἀνάλογα μέ τό ἀπό πού ἦτανε τό προσκλητήριο. Τίς ὀρδινιές νωρίς τό ἀπόγευμα μέσα σέ πανεράκια ὁμορφα σκεπασμένα μέ ὠραῖο ὕφασμα (συνήθως μικρό μεταξωτό τραπεζομάντηλο) καί δεμένα μέ τήν καλύτερη τρέσα, τίς πηγαίναμε στό σπίτι τοῦ γαμπροῦ ἢ τῆς νύφης. Ἀλλά στό δρόμο γινότανε καί ἡ σχετική ἀφαίμαξη στά καλσοῦνια, πασιτίσες, κουραμπιέδες, γιά νά φάμε βέβαια, κι ἔτσι καμιά δέν ἔφτανε σωστή κι ὅπως ξεκίνησε.

Τό ἀπόγευμα τοῦ Σαββάτου, ἀλλά πάλι νωρίς, ὅταν ἐρχότανε ἡ κατάλληλη ὥρα οἱ ὀρδινιές μέ τά γλυκά πού βρισκότανε μέσα στά πανεράκια ἢ ἂν ἦτανε παντεσπάνι σέ ἀσημένιο δίσκο καί κατάλληλα συσκευασμένο ἀπό τό ζαχαροπλαστεῖο, ἔπρεπε νά ξεκινήσουνε ἀπό τό σπίτι τοῦ γαμπροῦ

για τὸ σπίτι τῆς νύφης, ἐπειδὴ ἐκεῖ θὰ γινότανε ἡ στεφάνωση καὶ τὸ μεγάλο τρατάρισμα. Σέ ὅλη αὐτὴ τὴν πομπὴ πρωτοπόρος ἦτανε πάντοτε ὁ ἀξέχαστος ἐκεῖνος τύπος τοῦ Λευτέρη μὲ τὸ παρατσούκλι Καπίτουλας, τὸ κουμπαρακι μὲ ὄλους, φορτωμένος στὴν πλάτη τὸ μπαούλο ἢ τὴ βαλίτσα τοῦ γαμπροῦ ἀπ' ὅπου ἔπαιρνε καὶ ἱκανοποιητικὸ φιλοδώρημα. Ἄπο βραδύς τῆς μέρας τοῦ γάμου –Σάββατο ὅπως εἶπαμε– καὶ οἱ δύο παπάδες τοῦ χωριοῦ πηγαίνανε στό σπίτι τοῦ γαμπροῦ, ὅπου, ἀφοῦ γινότανε τὸ σχετικὸ τρατάρισμα, ξεκινούσε ὁλόκληρο τὸ γαμπριάτικο κάλεσμα γιὰ τὸ σπίτι τῆς νύφης μὲ πρωτοπόρους τὸ βιολί καὶ τὸ σαντοῦρι παίζοντας σέ ὅλη τὴν πεζοπορία τὸ μᾶρς τοῦ γαμπροῦ.

Ὁ γάμος σύμφωνα μὲ τὸ παλιὸ ἔθιμο γίνεται στό σπίτι τῆς νύφης, ἐπειδὴ ἔθεωρεῖτο ἀδιανόητο γιὰ τὰ χρόνια ἐκεῖνα νὰ γίνεται στὴν ἐκκλησία. Τὸ νὰ γίνεται στὴν ἐκκλησία ἐπιβλήθηκε –μεταπολεμικὰ καὶ πολὺ ἀργότερα– ἀπὸ τὴ Μητρόπολη καὶ καθιερώθηκε ὕστερα ἀπὸ μεγάλες γκρίνιες μὲ τοὺς Δεσποτάδες. Τὸν γαμπρό, τὴν ὥρα πού πήγαινε μὲ ὅλο τὸ κάλεσμα γιὰ τὸ σπίτι τῆς νύφης, ἔπρεπε σέ τρίστρατο πάντα μιὰ ὁμάδα ἀπὸ δύο-τρία παιδιά, ἀλλὰ πολλές φορές καὶ πιὸ μεγάλοι, νὰ τὸν πιάσουνε, ὅπως λέγαμε, ρίχνοντας ἓνα σμπάρο μὲ τουφέκι, νὰ εὐχηθοῦνε «καλορρίζικος γαμπρέ», ν' ἀπλώσουνε τὸ μαντήλι στὰ πόδια του καὶ νὰ περιμένουνε τὸ φιλοδώρημά τους, πού δέν ἦτανε εὐκαταφρόνητο. Τὸ λιγότερο πού θὰ τοὺς ἔδινε ἦτανε εἰκοσιπεντάρικο χάρτινο –ἀρκετὰ λεπτὰ γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη– ἀλλὰ πολλές φορές ἦτανε πενηντάρι ἢ κι ἑκατοστάρικο ἀνάλογα βέβαια μὲ τὴν οἰκονομικὴ κατάστασι τοῦ ὑποψήφιου.

Ὅταν ὁ γαμπρός ἔφτανε στό σπίτι τῆς νύφης, νύχτα πιά τοῦ Σαββάτου, ἔπρεπε γὰ μπεῖ μὲ τὸ δεξιὸ πόδι, νὰ πατήσῃ ἓνα σχετικὰ μεγάλο κλειδί, πού εἶχε βάλει ἢ πεθερὰ μπροστά στό κατώφλι τῆς καλῆς εἰσόδου, γιὰ νὰ εἶναι σιδερένιο τὸ ἀντρόγυνο καὶ νὰ πατήσῃ κι ἓνα ρόδι δείγμα αἰσιοδοξίας, εὐτυχίας καὶ εὐγονίας.

Καὶ ἔρχεται ἐπιτέλους ἡ ὥρα τοῦ κυρίως γάμου, πού γίνεται στό σαλόνι τοῦ σπιτιοῦ τῆς νύφης, ὅπου ἔχουν μαζευτεῖ μέσα οἱ καλεσμένοι χωρᾶνε – δέν χωρᾶνε καὶ ἀπ' ἔξω οἱ ἀκάλεστοι, γιὰ νὰ δοῦνε τὸ μεγάλο γεγονός. Οἱ πιὸ πολλοὶ

ἀπό τούς ἀκάλεστους εἶναι μαρίδα, πού ἔχουν πάει μᾶλλον γιά νά πάρουν καί νά φᾶνε ὅσο πιό πολλά γλυκά μποροῦνε, παρά γιά νά δοῦν. Ἐφοῦ οἱ νεόνυμφοι χορεύανε καί τό χορό τοῦ Ἑσαΐα προπορευομένων τῶν παπάδων σ' ἓνα σημεῖο πιά πρὸς τό τέλος τῆς ἀκολουθίας ἔπρεπε ἀπαραίτητα οἱ γονεῖς, οἱ πιό στενοί συγγενεῖς, ἀλλά καί πολλοί φίλοι νά φιλήσουνε τά στέφανα καί τούς νεόνυμφους καί νά ρίξουνε ὁ καθένας τόν ὀβολό του κατά δύναμη, γιά νά εὐχηθοῦνε νά ζήσουν εὐτυχισμένοι οἱ νεόνυμφοι. Τά λεπτά αὐτά τά ἔπαιρνε ὁ παπᾶς πού εἶχε στήν ἐνορία του τή νύφη, ἐνῶ τόν ἄλλο τόν πλήρωνε ὁ γαμπρός ἢ ὁ κουμπάρος. Ἐφοῦ τελείωνε τό μυστήριο τοῦ γάμου³, ἄρχιζε τό φαγοπότι σέ τραπέζι, πού στρωνότανε καί τό γλέντι κρατοῦσε μέχρι τίς πρωινές ὥρες. Ἄλλά ἦταν ἀνθρώπινα ἀδύνατο νά καθίσουν ὅλοι οἱ καλεσμένοι σέ ἓνα τραπέζι καί γιά τό λόγο αὐτό πολλές φορές δέν λείπανε οἱ μικροπαρεξηγήσεις, πού εὐτυχῶς περνούσανε γρήγορα. Πάντως στό πρῶτο τραπέζι ἔπρεπε νά καθίσουν οἱ νεόνυμφοι, οἱ γονεῖς τοῦ γαμπροῦ καί τῆς νύφης, οἱ παπάδες καί οἱ πιό στενοί συγγενεῖς γιά νά εὐχηθοῦνε νά ζήσουν εὐτυχισμένοι. Ἐπακολουθοῦσε δεύτερο καί τρίτο τραπέζι ἀνάλογα βέβαια μέ τό κάλεσμα, ὥστε κανεῖς νά μή μείνει παραπονούμενος.

Τελευταῖα θά καθότανε ἡ νεολαία, πού θά γλεντοῦσε μέχρι τίς πρωινές ὥρες ἐκτός ἀπό τούς παπάδες, πού θά φεύγανε κατά τή μία ἢ στίς δύο ἢ ὥρα, γιατί ἔπρεπε νά λειτουργήσουνε καί νά περιμένουνε τούς νεόνυμφους νά ἐκκλησιαστοῦνε τήν Κυριακή τό πρωῖ. Ἐφοῦ τούς ὑπόλοιπους δέν ἔφευγε κανένας, ἀλλά θά ξημερωνότανε στό σπίτι μέ φαγοπότι καί χορό, γιά νά συνοδέψουνε τό ζευγάρι στήν ἐκκλησία μέ πρωτοπόρους πάλι τούς βιολιτζήδες πού ξημερωνότανε κι αὐτοί, ἀλλά ἱκανοποιημένοι καί ἀπό πλευρᾶς ὑλικῆς καί ἀπό ἀπόψεως φαγοποτικῆς.

Ἐφοῦ τελείωνε ἡ ἐκκλησία ἐπέστρεφαν πάλι στό σπίτι, ὅπου εἶχε ἄλλο τρατάρισμα καί ἀρκετές φορές στρώνανε με-

3. Ἐμέσως μετά τήν στέψη καί μόλις τό καινούργιο ἀντρόγυνο καθότανε στόν καναπέ ἢ μάννα τῆς νύφης ἔχωνε στά γρήγορα στό στόμα τοῦ ζευγαριοῦ ἀπό ἓνα κομμάτι κἀντιο, γιά νά εἶναι πάντα γλυκιά ἡ ζωή τους. Τό κἀντιο εἶναι ἓνα γλυκαντικό, πού γίνεται μέ τό βράσιμο τῆς ζάχαρης μέ ἄσπρο οἶνόπνευμα καί νερό καί σπάει σέ εὐμεγέθη καί ἀκανόνιστα κρυσταλλικά κομμάτια.

σημερινό τραπέζι, για νά φάνε τά ύπόλοιπα.

Είναι ἀλήθεια πώς οἱ γάμοι αὐτοί ἦτανε πραγματικό ξεβίδωμα ἀπό κούραση γιά τή μητέρα τῆς νύφης πρό παντός, ἀλλά καί γιά ὅσους λαβαίνανε μέρος σέ ὅλη αὐτή τήν εὐχάριστη φασαρία. Ἄσε πού γιά τέτοιου εἶδους χαρές γινότανε οἱ πάντες καί τά πάντα θυσία.

Μή μοῦ πεῖτε ὅμως, ὅτι οἱ σημερινοί γάμοι, μέ τήν ξερή μπομπονιέρα τίς περισσότερες φορές, μποροῦνε νά συγκριθοῦν μέ τούς γάμους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀπό τούς ὁποίους δέν λείπανε τά βιολιά, τό γλέντι, ἡ χαρά, τό φαγοπότι καί ὁ χορός.

Βέβαια καί σήμερα σέ πολλούς γάμους μετά τό τέλος ἀκολουθεῖ δεξίωση σέ πολυτελέστατα ἐστιατόρια ἢ σέ κοσμικές ταβέρνες, ἀλλά δέν μποροῦν νά φτάσουν τούς γάμους τῆς χρυσῆς ἐκείνης ἐποχῆς.

Τελειώνοντας μένω μέ τήν ἐλπίδα, ὅτι μ' αὐτά τά λίγα ξαναζήσαμε, ἔστω νοερά, ἕναν παλιό «φανερό»⁴ Στενιώτικο γάμο.

Εὐάγγελος Ν. Βασιλόπουλος

4. Ὁ γάμος, πού περιγράψαμε ἀποτελεῖ τόν κλασικό τύπο τοῦ λεγόμενου «φανεροῦ» ἢ «ἀνοιχτοῦ» Στενιώτικου γάμου. Ὑπῆρχε ὅμως καί ὁ «κρυφός» ἢ «κλειστός» γάμος, πού γινότανε σέ μικρό κύκλο προσκεκλημένων –κυρίως συγγενῶν– καί χωρίς βιολιά, τραπεζώματα, γλέντια καί λοιπές παράτες. Τό εἶδος τοῦ γάμου αὐτοῦ ἐκάλυπτε τήν περίπτωση κοντινοῦ πένθους, ἐκουσίας ἀπαγωγῆς, γάμου «κατ' οἰκονομίαν», ἀταίριαστων ἡλικιών, ἀταίριαστης ταξικοκοινωνικῆς προέλευσης καί σπανίως τήν περίπτωση τῆς ἔλλειψης χρημάτων. Ἐπίσης πρέπει νά τονισθεῖ, ὁ γαμπρός –σέ ὅλη τή διάρκεια τῆς τέλεσης τοῦ μυστηρίου– εἶχε στήν ἐσωτερική τσέπη τοῦ σακακιοῦ του ἕνα κομμάτι δίχτυ κι ἕνα μικρό ψαλιδάκι, γιά ν' ἀποφύγει «τό δέσιμο» (πρόκειται γιά τό γνωστό ἀμπόδεμα), πού θά τόν καθιστοῦσε προσωρινά ἀνίκανο στήν ἐκτέλεση τῶν συζυγικῶν του καθηκόντων καί μάλιστα στήν πιό κρίσιμη στιγμή.